

Фролова Т.О.

УДК 339.96:330.322

ПЕРЕДУМОВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка завдання. Проблема глобалізація - одна з найбільш обговорюваних проблем в сучасних роботах з економіки, політології, філософії, міжнародних відносин та інших дисциплін. Одночасно вона залишається однією з найбільш дискусійних проблем, за якими підходи і оцінки різних дослідників значно відрізняються. У науковій літературі обговорюються багато питань, пов'язаних з глобалізацією, в тому числі і питання про її природу, об'єктивні і суб'єктивні передумови її виникнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Методологічні засади дослідження глобалізації економіки закладено в роботах З. Аміна, Р. Арона, Д. Белла, А. Бергезена, В. Беренса, Л. Брауна, І. Валлерстайна, Дж. Даннінга, Т. Левітта, А. Маршалла, Д. Медоуза, Р. Мерріта, Г. Моделскі, Г. Мюрдаля, Й. Рандерса, Дж. Стиглиця, А. Франка, С. Хантингтона, Р. Шоенберга, Й. Шумпетера та інших.

Ряд робіт українських та російських учених-економістів зробив вагомий внесок у дослідження сучасних тенденцій та закономірностей процесів глобальної інтеграції і транснаціоналізації економічних систем. Найбільш значні роботи із цієї проблематики належать таким вченим, як О. Білорус, В. Будкін, І. Бураковський, А. Голіков, Б. Губський, М. Дудченко, Ю. Козак, В. Коллонтай, Є. Кочетов, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, М. Максимова, О. Михайлушкін, В. Могилевський, О. Мовсесян, В. Новицький, Ю. Пахомов, С. Пашин, О. Плотніков, А. Поручник, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко, А. Румянцев, Є. Савельєв, Б. Смітєнко, Г. Сорокін, А. Уткін, А. Філіпенко, М. Чешков, В. Чужиков, П. Шимко, І. Школа, О. Шнірков, С. Якубовський та інші.

Незважаючи на велику кількість робіт як зарубіжних, так і вітчизняних учених із питань транснаціоналізації та глобальної економічної інтеграції, потребує дослідження на основі новітніх теоретико-методологічних підходів відповідно до сучасних імперативів економічного розвитку проблема транснаціоналізації економічних систем різних рівнів, яка відбувається під впливом підсилення процесу глобальної інтеграції.

Метою дослідження - є визначення загальних передумов глобалізації та чинників глобалізації інвестиційних процесів, що сприяли трансформації міжнародної інвестиційної діяльності у світовий інвестиційний процес.

Вклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ і початку ХХІ ст. у розвитку світової економічної системи все чіткіше і об'ємніше почали проявлятися процеси, які отримали назву глобалізації, або глобалізму. Сутність глобалізму полягає в закономірному формуванні єдиної загальносвітової економічної системи. Розвиток економічних зв'язків між окремими країнами і підприємствами приводить до все більшої їх взаємозалежності і на цій основі — до виникнення єдиної, цілісної системи економічних відносин у масштабах усього світу (глобусу).

Ще в 1949 р. німецький філософ К. Ясперс висунув ідею про «глобальне єднання», «єдине людство», «єдину долю народів», «створення цілісного планетарного світу людей». Кажучи про неминуче глобальне єднання світу, він вказав на два шляхи майбутнього розвитку людства: з одного боку, завжди діятиме прагнення до влади, яка ставить за мету створення світової імперії, а з іншого, прагнення до світу, до такого всесвіту, в якому життя людей буде вільним від страху. Світова імперія стримується однією єдиною владою, яка підпорядковує собі всіх з якогось одного центру через насильство, а світовий справедливий порядок – це єдність без єдиної влади, єдність загальної згоди, солідарної відповідальності за долю людства [1, с. 208-209].

На сучасному етапі, розглядаючи процес глобалізації, мають на увазі як становлення глобальних транснаціональних корпорацій, регіоналізацію економіки, так і інтенсифікацію світової торгівлі, фінансову глобалізацію та інше. Процес глобалізації включає в себе багато різних напрямків, в яких розвиваються світові відносини. На сьогодні вже можна говорити про комплексне поняття світової глобалізації, яка стає більш розповсюдженим процесом, що розвивається в результаті тісної взаємодії та взаємозалежності національних економічних систем, зокрема фінансових, національних, політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодію людини і навколишнього середовища та, відповідно, включає в себе геополітичні, гео економічні, геокультурні відносини.

Глобалізація є процесом поетапного формування цілісного та взаємозалежного всесвітнього господарства, окремі ланки якого органічно поєднані фінансово-економічними, виробничо-технічними, інформаційними та іншими зв'язками — всебічними, більш численними і глибокими, ніж на попередніх етапах. Вона є найвищою стадією інтернаціоналізації всіх чинників виробництва та, охоплюючи всі національні економіки, поступово формує цілісну економічну систему світу [2].

Уперше термін «глобалізація» запровадив Т. Левіт у 1983 р. Він застосував його до характеристики феномену злиття ринків окремих продуктів, що виробляються великими ТНК [3, с. 7].

Ширшого значення новому терміну надала Гарвардська школа бізнесу. У 1990 році консультант цієї школи К.Омае опублікував книгу «Світ без кордонів», у якій сформував позицію школи щодо цієї проблеми. Вважаючи, що світова економіка визначається взаємозалежністю трьох центрів (ЄС, США, Японія), він стверджував, що економічний суверенітет окремих держав став безглуздим, а на сцену світової економіки виходять «глобальні фірми».

Глобалізація світової економіки розуміється по-різному: як торгівельна інтеграція країн, як процес територіальної торгівельної експансії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності по всьому світу, як наростаюча інтеграція окремих країн в світову економіку, як зростання економічної взаємозалежності країн

у всьому світі. При цьому той або інший акцент означає позитивну або негативну оцінку процесу глобалізації з боку прибічників або противників глобалізації.

У зарубіжній та вітчизняній науці немає єдиної точки зору відносно суті процесу глобалізації, а також таких понять, як «глобалізація», «глобалізм», «глобалістика». Існує декілька десятків різних, у тому числі і взаємовиключних, визначень глобалізації, що відображає складність і неоднозначність цього явища. Розглянемо деякі з них.

«Глобалізація, – пише В.М. Лукашевич, – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є взаємозв'язки, що посилюються, та взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини з навколишнім середовищем. У основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці, капіталу» [4, с. 13].

У.Бек вважає, що «глобалізація має на увазі процеси, в яких національні держави та їх суверенітет вплітаються в павутину транснаціональних чинників і підкоряються їх владним можливостям, їх орієнтації та ідентичності» [5, с. 26].

Під процесом глобалізації слід розуміти, – відзначає Ф.Х. Кессиді, – загальні проблеми, яких торкаються як світ в цілому, так і наслідки інтеграційних процесів у вигляді становлення єдиного світового ринку, вільний рух товарів та капіталу, а також поширення інформації [6, с.76].

А.Н. Чумаков представляє «глобалізацію як процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети Земля структур, зв'язків і стосунків в різних сферах суспільного життя. Глобалізація характеризується єдиним світовим господарством, загальним економічним взаємозв'язком, глобальними комунікаціями» [7, с.70].

А.Я. Ельянов визначає глобалізацію як диверсифікацію, розширення та поглиблення всієї системи транснаціональних господарських і культурних зв'язків, які додають їм загальнопланетарний, глобальний вимір [8, с.4].

Сучасна глобалізація, – підкреслює В.Л. Іноземцев, – це процес перетворення регіональних соціально-економічних систем, які вже досягли високої міри взаємозалежності, в єдину світову систему, що розвивається на основі відносно уніфікованих закономірностей [9, с.159].

Не можна не погодитися з визначенням глобалізації, яке дає Л.С. Воробйова. На її думку, «глобалізація – це етап розвитку соціальної реальності, яка бере свій початок в кінці ХХ століття та характеризується виникненням нових структур загальносвітового масштабу (економічного, політичного, інформаційного, зв'язку і транспорту і так далі), які визначають появу відповідних функціональних стосунків між різними соціальними системами (міжнародні організації, держави та їх зв'язки і т.д.) та окремими людьми» [10, с.203].

Іншим поширеним визначенням глобалізації є ототожнення її з вищою стадією інтернаціоналізації. Під нею розуміють сукупність таких процесів і явищ, як трансграничні потоки товарів, послуг, капіталу, технології, інформації і переміщення людей між країнами, перевагу орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні й інших транзакціях (на рівні фірм), територіальну й інституціональну інтеграцію ринків тощо. Переважно це стосується потоків капіталу й інформації [11, с.3].

Глобалізація є тривалим історичним процесом зрощення національних господарств країн Заходу в єдиний відтворювальний комплекс із залученням до нього національних господарств держав периферії та утворенням планетарного відтворювального комплексу [12].

Таким чином, усі перераховані визначення терміна «глобалізація» показують, що на сьогодні немає єдиної відповіді, що являє собою глобалізація. Але кожне з перерахованих визначень відображають певні риси реальності.

Одночасно глобалізація залишається однією з найбільш дискусійних проблем і у науковій літературі обговорюються багато питань, пов'язаних з глобалізацією, у тому числі і питання про її природу, об'єктивні та суб'єктивні передумови її виникнення.

На наш погляд глобалізація виникла як результат дії цілої сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників, які з'явилися практично одночасно. Вона не могла б конституюватися як особливий феномен, коли б не ціла сукупність обставин, що зумовили її появу (рис.1).

Серед них, в першу чергу слід назвати перехід низки країн від постіндустріального до інформаційного суспільства. Очевидно, що якби не сталося формування структур інформаційного суспільства, якби не набули щонайширшого поширення такі засоби масової комунікації як Інтернет, телебачення, радіо, глобалізація була б просто неможлива.

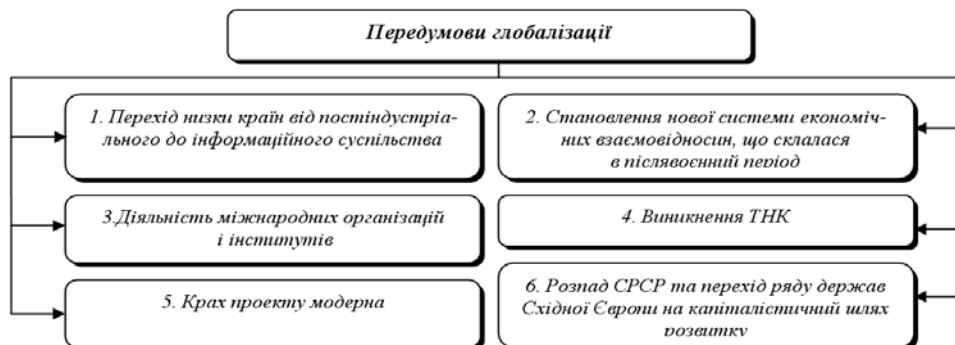

Рис. 1. Передумови глобалізації.

Другою передумовою виникнення глобалізації є, на наш погляд, становлення нової системи економічних взаємовідносин, що склалася в післявоєнний період. Прийняття долара як основного розрахункового засобу на світовому ринку, що відбулося після підписання в 1944 р. Бреттон-Вудських угод, висновок ряду міжнародних договорів про торгівлю, тарифи, вільні економічні зони, у тому числі Генеральної угоди по тарифах і торгівлі (ГАТТ), Договори про Північноамериканську зону вільної торгівлі, договору про утворення НАФТА, підписаного Мексикою, США і Канадою сприяли виникненню світової економіки, де існує жорсткий розподіл ролей і функціональних обов'язків між країнами, що виробляють основну частку конкурентоздатних товарів та послуг, де діють одні і ті ж правила незалежно від того, де здійснюється процес виробництва товарів та послуг: у Гані, Мексиці, США, Бельгії або Італії.

Третьою передумовою, без якої глобалізації як феномену не відбулося б, є діяльність низки міжнародних організацій і інститутів, які покликані підтримувати новий економічний порядок, що склався в післявоєнний період, та не допускати перерозподілу ресурсів та ринків збуту між тими, хто входить до групи країн-лідерів і тими, хто прагне звільнитися від економічної і політичної залежності, використовуючи механізми прискореної модернізації. Серед них, перш за все, слід назвати МВФ, Всесвітній банк та СОТ. До них слід додати безліч інших організацій, що також грають свою роль в міжнародній економічній системі, ряд регіональних банків, наприклад таких, як Азіатський банк розвитку, велика кількість інститутів і структур, що діє під егідою ООН, таких, як Програма розвитку ООН (ПРООН), Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) і так далі МВФ і Всесвітній банк, як підкреслює Дж. Стігліц, «були в центрі ухвалення рішень щодо головних економічних проблем останніх двох десятиріч, включаючи фінансові кризи та перехід колишніх комуністичних країн до ринкової економіки» [13, с. 62]. Такими вони залишаються і сьогодні, хоча їх діяльність і викликає цілий ряд нарікань внаслідок того, що виконання рецептів, що даються їх експертами національним урядам, дуже часто приводять не до оздоровлення ситуації в тій або іншій країні, а до поглиблення і зростання масштабу стагнаційних процесів в різних сферах суспільного життя, перш за все в економіці.

Четвертою передумовою виникнення глобалізації стало виникнення в останні десятиліття потужних транснаціональних корпорацій, які сьогодні є головними дійовими особами не лише на світовій економічній, але і політичній сцені. ТНК, які реально контролюють зараз не лише окремі галузі, але цілі сектори економіки в різних країнах. Використовуючи найрізноманітніші засоби економічного і політичного тиску, вони вимушують національні уряди приймати рішення, що задовольняють їх, пов'язані з інвестиціями, податками, державними замовленнями, приватизацією і так далі.

Вплив і масштаби діяльності ТНК опосередковано виражені зростанням їхньої кількості за 30 років майже на порядок: на початку 70-х років налічувалось близько 7 тисяч, на початок 2000-х років – понад 65 тис. ТНК. До сфери їхньої діяльності залучено близько 850 тис. дочірніх компаній і відділень за кордоном. Зараз у світі діє вже понад 79 тис. ТНК, що мають понад 790 тис. філій за кордоном, а також потужну мережу місцевих фірм і компаній, які є партнерами ТНК на тих чи інших ринках. Сукупні активи іноземних філій ТНК вже досягли величезної суми в 30,4 трлн. дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який визначається як обсяг продажів іноземних філій ТНК, становить уже 17,6 трлн. дол., а загальний обсяг їх експорту – 3,1 трлн. дол. [14].

На сьогодні ТНК контролюють понад 50% світового промислового виробництва. На ТНК припадає 70% світової торгівлі, причому 40% цієї торгівлі відбувається усередині ТНК, тобто вони відбуваються не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними цінами, які формуються не під тиском ринку, а під довгостроковою політикою материнської корпорації. На їхніх підприємствах налічується близько 75 млн. працівників, які щороку виготовляють продукцію на суму понад 6 трлн. дол. Незважаючи на те, що до 2/3 обсягу виробництва припадає на країни розміщення філій, все ж найбільші вигоди результати фінансово-господарської діяльності ТНК приносять країнам базування доменів. А доменами майже всіх найбільших ТНК є такі постіндустріальні держави, як США, Японія, Німеччина, Франція, Іспанія, Голландія та деякі інші країни ОЕСР. При цьому на територіях промислово розвинутих держав розміщено понад 80% материнських компаній і близько 33% філій іноземних доменів, у країнах, які розвиваються, відповідно, 19,5% і майже 50% у постсоціалістичних – близько 0,5% і 17%. Нині спостерігається зростаюче включення у процес транснаціоналізації компаній із країн, що розвиваються, а також із країн Центральної та Східної Європи (тобто країн, які здійснили перехід до ринкової економіки) [15, с. 68].

Обсяг товарно-грошового обороту ТНК не рідко перевищує ВВП декількох країн разом узятих. Наприклад, річний товарно-грошовий оборот американської «General Motors» перевищує вартісні еквіваленти ВВП Норвегії та Фінляндії. У деяких державах кількість філій ТНК перевищує кількість дипломатичних посольств і представництв з країн базування доменів, а чисельність службовців і членів їх сімей, добробут яких залежить від діяльності тільки однієї ТНК, наближається до чисельності населення таких держав, як Словаччина та Македонія.

Ядро світогосподарської системи складають близько 500 ТНК, загальний обсяг активів оцінюється приблизно в 9 трлн. дол. У розвинутих країнах вони є в кожній галузі, до того ж ТНК контролюють до 80% усіх патентів і ліцензій на техніку, технології та «ноу-хау» та майже 90% прямих зарубіжних інвестицій. Сумарні валютні резерви ТНК є у декілька разів більшими, ніж резерви усіх національних банків, разом узяті. Низка ТНК (наприклад, «General Motors», «Exxon Mobil Corporation», «General Electric», «Ford», «Royal Dutch / Shell») розпоряджаються коштами, що перевищують національний дохід багатьох незалежних держав, а характер міжнародних операцій ставить їх практично поза контролем будь-яких національних органів влади [16].

Транснаціональні корпорації об'єктивно зацікавлені в розширенні сфери свого впливу, в знятті будь-яких бар'єрів на шляху пересування капіталів, товарів та робочої сили, у формуванні світу, де роль кожного суб'єкта міжнародних відносин чітко визначена, і де на основі раціонального використання готівкових ресурсів можна отримати максимальний прибуток.

П'ятою передумовою виникнення глобалізації став крах проекту модерна (переконавання в тому, що соціальне життя може і повинне розглядатися по суті у внутрішній перспективі цивільного суспільства), сформульованого ще тими, хто ідейно готував Велику французьку буржуазну революцію. Французькі просвітителі і їх англійські, німецькі однодумці виходили з того, що принципи справедливості, свободи, рівності, братерства є принципами регуляції взаємин в новому – цивільному – суспільстві не лише окремих індивідів, але і країн, народів, держав. Дані ідеї просвітителів глибоко проникли в структури масової свідомості європейців, як і ідеї демократії і прав людини. На ці ідеї орієнтувалися в своїй практиці більшість політичних партій і громадських організацій аж до Першої світової війни, однієї з причин якої, як писав президент США Вудро Вільсон, була необхідність затвердження демократії, перш за все в Німеччині, яка сприймалася на початку ХХ століття як розсадник милітаризму і авторитаризму, і в інших країнах Європи, що не жили ще спадщину феодалізму [17, с. 112].

Як відомо в результаті поразки Німеччини та її союзників в Першій світовій війні палі Німецька, Австро-Угорська, Османська, Російська імперії. Демократія за допомогою Антанти прийшла не лише до Німеччини, але і до Австрії, Угорщини, Туреччини та Болгарії. В ті роки, як відзначають багато дослідників, «...нічого не здавалося настільки незаперечним, як перемога демократичної ідеї. Вона підносилося, безперечно, і неспростовно над народами як об'єднуючий принцип епохи» [18, с. 69].

Проте скоро стало ясно, що зміна авторитарних політичних режимів демократичними режимами не привело до очікуваного результату. Більшість європейських країн, що пережили падіння самодержавних монархій та затвердження буржуазних республік, через нетривалий час опинилися в ситуації глибоко економічної, політичної та духовної кризи, що призвело вже в кінці 1920-х початку 1930-х рр. до становлення авторитарних або відверто фашистських режимів в більшості країн Європи, в тому числі в Німеччині, Австрії, Італії, Португалії, Греції, Болгарії, Угорщині, Югославії, Албанії, Румунії, Латвії, Литві, Естонії, Польщі, Іспанії. Типовим прикладом мутації буржуазної демократії є доля так званої Веймарської республіки, історія існування якої завершилася перемогою на виборах 1933 націонал-соціалістів та приходом до влади легітимним шляхом Адольфа Гітлера [18, с. 70].

На початок Другої світової війни структури цивільного суспільства зберігалися лише в 13 європейських країнах: у Франції, Англії, Бельгії, Голландії, Люксембурзі, Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії, Чехословачії, Швейцарії, Ірландії, Ісландії. Після краху фашистської Німеччини та розгрому її союзників була зроблена нова спроба створення світоустрію, що базується на принципах, сформульованих мислителями Освіти. Створення в 1945 р. ООН, підписання ряду міжнародних угод, що визначають систему взаємовідносин країн у післявоєнному світі, зокрема Потсдамських, Хельсінкських та ін., ніби то закріпили непорушність принципів рівності країн як суб'єктів міжнародних відносин, суверенітету, невтручання в справи інших держав як базових принципів існування держав та народів.

Проте вже в середині 1960-х рр. стало ясно - ці принципи втратили свою регулятивну силу, що в співтоваристві націй є «перші серед рівних», що реальна нерівність країн не лише не знижується, а навпаки заглиблюється, причому зростаючими темпами. Події останніх років переконливо свідчать, що принцип рівності націй фактично відкинутий, що асиметричний світ, де є група країн, що користується всіма благами цивілізації, і є група країн, що є джерелами сировини, дешевої робочої сили та ідей для перших, сприймається як даність.

Шостою передумовою перетворення глобалізації в провідний чинник економічного та політичного розвитку став розпад СРСР та перехід ряду держав Східної Європи на капіталістичний шлях розвитку. В результаті таких подій були відкриті кордони для продукції західних товаровиробників, які за вельми короткий термін захопили внутрішні ринки даних країн, практично повністю витіснивши товари, що вироблялися в державному та приватному секторах національних економік [19, с. 164].

При розгляді глобалізації як процесу дослідники виділяють три етапи.

Першим етапом вважають сформований до кінця ХІХ століття глобальний ринок товарів і капіталу у рамках Великобританії. До 1914 року Великобританія координувала усі функції, що інтегрували міжнародну економічну систему.

Другий етап глобалізації датується періодом після Другої світової війни. 1945-1975 роки ознаменувалися відновленням і модернізацією довоєнного потенціалу світової економіки, деколонізацією та формуванням нового світового порядку.

З середини 70-х років ХІХ ст. поряд з товарним експортом важливого значення набуває вивіз капіталу. Переливи капіталу із країни в країну стали одним із головних факторів світового економічного розвитку. В останній чверті ХІХ ст. обороти міжнародної торгівлі збільшся у 2,1 рази, а іноземні капіталовкладення – у 2,3 рази. В 1900 – 1913 рр. світове виробництво зросло більше ніж на 40%, фізичні обороти світової торгівлі – на 62%, а обсяги іноземних капіталовкладень подвоїлися.

Наприкінці 90-х рр. процес глобалізації вступив в свою нову стадію. На даній стадії відбувається своєрідне «стирання національних кордонів», а світова економіка поступово набуває загальної основи, головними складовими якої є:

- система міжнародної торгівлі, побудована на погоджених правилах;
- транснаціональне виробництво;
- єдиний інформаційний простір, що формується;

– глобальна фінансова система.

Основою процесу економічної глобалізації стають інтернаціоналізація виробничих зв'язків у високотехнологічних галузях на основі прямих іноземних інвестицій, формування глобальних по масштабу і невинних по режиму роботи ринків, в першу чергу – фінансових [20].

У наукових кругах існує консенсус з приводу того, що інвестиції є областю, де глобалізаційні процеси розвиваються найшвидше, а їх результати виявляються найгостріше. Стрімкий розвиток засобів зв'язку та інформаційних мереж підштовхнув інвестиційну сферу до отримання самодостатності, розвитку, і зрештою, формування глобального інвестиційного простору. Інвестиційна глобалізація внесла відчутні зміни до області міжнародних не лише економічних, але і політичних відносин. Вона породила нові тенденції в розвитку світової економіки, поставила державу перед необхідністю більш вибірково підходити до інвестиційної політики, до проблем зовнішніх запозичень та накопичення боргів. На сьогодні міжнародна інвестиційна діяльність окремих держав, груп держав, угруповань та союзів набуває стійких рис і, охоплюючи все нові території з уніфікованими або схожими інвестиційними «правилами гри», трансформується в глобальний процес.

Передумовами трансформації міжнародної інвестиційної діяльності у світовий інвестиційний процес та утворення інвестиційного мегарівня стали чинники, що представлені на рис.2:

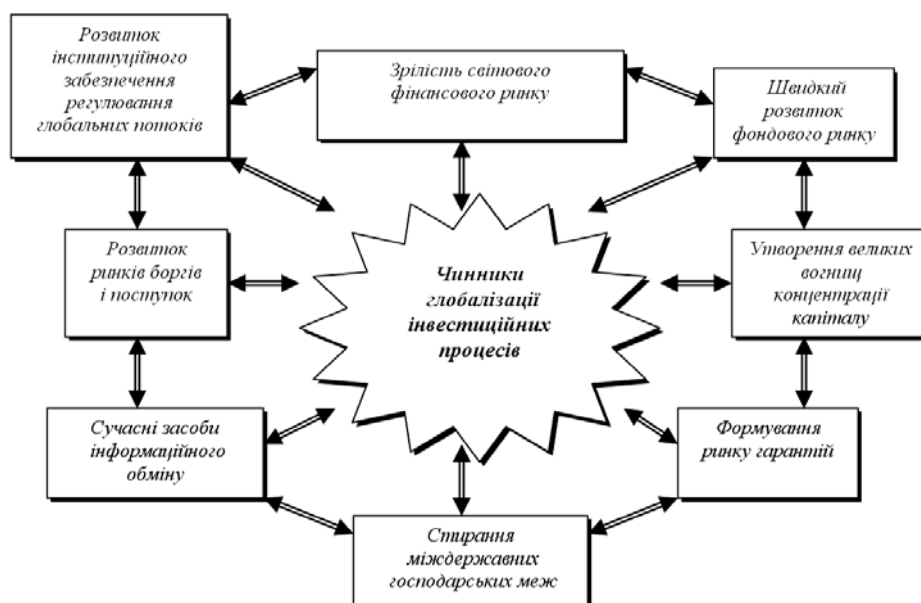

Рис. 2. Чинники глобалізації інвестиційних процесів.

Останнім часом світовий фінансовий ринок сформувався як єдиний глобальний фінансовий простір, котрий є середовищем і механізмом міжнародного руху капіталу. На світовому фінансовому ринку за допомогою глобальних електронних мереж безперервно здійснюються інвестиційні, кредитні, валютні й інші операції, відбувається транскордонне переливання капіталу. Основні суб'єкти світового фінансового ринку, а також найбільші канали руху міжнародних потоків капіталу – глобальні структури: транснаціональні корпорації (ТНК), транснаціональні банки (ТНБ), фінансово-промислові групи (ФПГ), міжнародні фінансові організації, інституційні інвестори.

В сучасній світовій економіці грошовий капітал перестав бути дефіцитним ресурсом, адже світовий фінансовий ринок сприяє максимальній акумуляції тих, що є в світі вільних грошових ресурсів і перетворенню їх в глобальний інвестиційний ресурс. За допомогою світового фінансового ринку відбувається розподіл капіталу на основі ринкових принципів: свободи руху, чинників прибутковості та надійності.

Найважливішою сучасною тенденцією стало переважання міжнародного руху капіталу у формі зарубіжних портфельних інвестицій, що значно перевершують за своїми масштабами прямі іноземні інвестиції і міжнародні кредити. Глобалізація фондових ринків розширює можливості взаємодії між національними ринками. Національні фондові ринки стають полем діяльності як національних, так і зарубіжних учасників. Цьому сприяє лібералізація національних ринків, допуск нерезидентів нарівні з резидентами. Фондові ринки стали основним механізмом перерозподілу фінансових ресурсів в глобальному масштабі, виступають основним джерелом засобів для держав та приватного сектора. Фондові ринки витіснили банки, як фінансових посередників, і перетворили їх на учасників фондового ринку.

Тобто, відбувається поступова трансформація міжнародної інвестиційної діяльності у світовий інвестиційний процес (рис.3).

Це явище отримало помітний розвиток на початку нинішнього століття і придбало певні економічні характеристики, що дозволяє ввести в науковий обіг термін «світовий інвестиційний процес». Під світовим інвестиційним процесом, на наш погляд, слід розуміти вільне, не стримуване національними кордонами переміщення світових інвестиційних ресурсів, їх формування, розподіл та перерозподіл в масштабах

світового ринку в процесі реалізації витрат на відшкодування спожитого капіталу, його якісний та кількісний розвиток, що забезпечує глобальне розширене відтворення.

Отже, основною ознакою глобалізації є вільний рух капіталу, хоча міжнародний інвестиційний ринок ще не став повністю глобальним, оскільки велика кількість країн, що розвиваються, ще недостатньо інтегрована в нього, а для вільного руху капіталу через національні кордони все ще зберігаються певні перешкоди. В результаті окремі ринки стали більш взаємозалежними. Більш того, міжнародна інтеграція ринків в масштабах світового господарства продовжуватиметься і в майбутньому. Спостерігається постійне зростання глибини та масштабів міжнародної інтеграції різних ринків, їх інтеграція перетворилася на багатоканальний процес. Про масштаби глобалізації говорять показники світового виробництва та обсягів ПІІ (см. табл. 1).

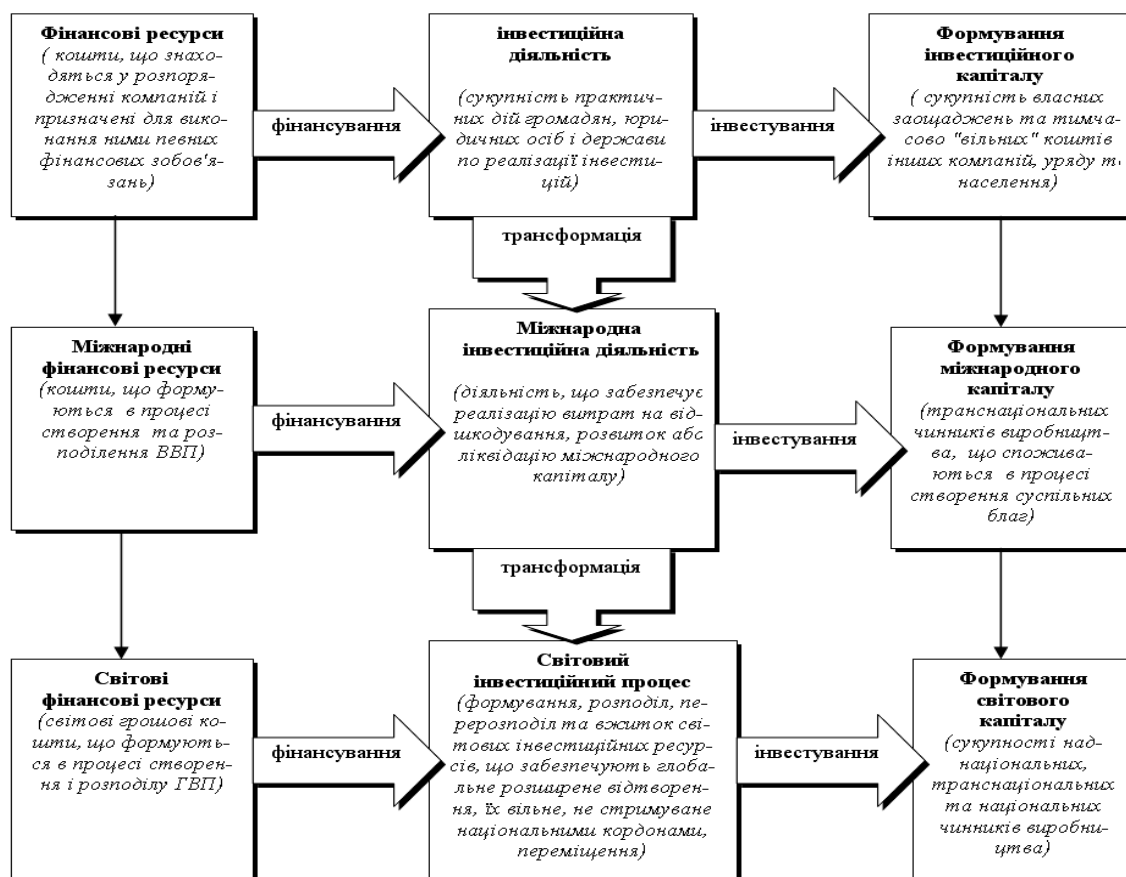

Рис. 3. Трансформація інвестиційної діяльності в світовий інвестиційний процес в умовах глобалізації.

У 2010 році на тлі поліпшення економічних умов показники міжнародного виробництва, включаючи закордонні продажі, зайнятість і активи ТНК, зросли (табл. 1). Згідно оцінками ЮНКТАД, обсяги продажів і доданої вартості закордонних філій у всьому світі досягли відповідно 33 трлн. дол і 7 трлн. доларів. Крім того, їх експорт перевищив 6 трлн. дол і склав одну третину від глобального експорту. У всьому світі ТНК в рамках своїх операцій як в країнах базування, так і за кордоном у 2010 році генерували додану вартість у розмірі приблизно 16 трлн. дол, тобто близько чверті сукупного світового ВВП.

Таблиця 1. Окремі показники ПІІ та міжнародного виробництва 1990-2010 роки [21, 22].

Показник	Вартісний обсяг в поточних цінах (в млрд.долл.)					Річний приріст (у відсотках)					
	1990	2005-2007 *	2008	2009	2010	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2008	2009	2010
Приток ПІІ	207	1472	1744	1185	1244	22,5	40,1	5,3	-15,7	-32,1	4,9
Вивіз ПІІ	241	1487	1911	1171	1323	16,9	36,3	9,1	-14,9	-38,7	13,1
Обсяг ввезених ПІІ	2081	14407	15295	17950	19141	9,4	18,8	13,4	-13,9	17,4	6,6
Обсяг вивезених ПІІ	2094	15705	15988	19197	20408	11,9	18,3	14,7	-16,1	20,1	6,3
Доходи від ввезених ПІІ	75	990	1066	945	1137	35,1	13,1	32,0	-7,3	-11,3	20,3
Показник доходності ввезених ПІІ	6,6	5,9	7,3	7,0	7,3	-0,5	0,0	0,1	-	-0,3	0,3
Доходи від вивезених ПІІ	122	1083	1113	1037	1251	19,9	10,1	31,3	-7,7	-6,8	20,6
Доходність від вивезених ПІІ	7,3	6,2	7,0	6,9	7,2	-0,4	0,0	0,0	-	-0,2	0,3
Трансграничні ЗгаП	99	703	707	250	339	49,1	64,0	0,6	-30,9	-64,7	35,7
Обсяг продажу зарубіжних філіалів	5105	21293	33300	30213	32960	8,2	7,1	14,9	-4,5	-9,3	9,1
Додана вартість (виробництво) зарубіжних філіалів	1019	3570	6216	6129	6636	3,6	7,9	10,9	-4,3	-1,4	8,3
Совокупні активи зарубіжних філіалів	4602	43324	64423	53601	56998	13,1	19,6	15,5	-4,9	-16,8	6,3
Експорт зарубіжних філіалів	1498	5003	6599	5262	6239	8,6	3,6	14,7	15,4	-20,3	18,6

Показник	Вартісний обсяг в поточних цінах (в млрд.долл.)					Річний приріст (у відсотках)					
	1990	2005-2007 *	2008	2009	2010	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2008	2009	2010
Зайнятість в зарубіжних філіалах (тис.чол.)	21470	55001	64485	66688	68218	2,9	11,8	4,1	-3,7	3,4	2,3
Світовий ВВП (в поточних цінах)	22206	50338	61147	57920	62909	6,0	1,4	9,9	10,3	-5,3	8,6
Валове накоплення Основного капіталу	5109	11208	13999	12735	13940	5,1	1,3	10,7	11,5	-9,0	9,5
Надходження у вигляді роялті та ліцензійних платежів	29	155	191	187	191	14,6	10,0	13,6	8,6	-1,9	1,7
Експорт товарів та послуг	4382	15008	19794	15783	18713	8,1	3,7	14,7	15,4	-20,3	18,6

* середній показник

У 2010 році країни, що розвиваються ще більш підвищили свою вагу як в якості одержувачів ПІІ, так і в якості зовнішніх інвесторів. Оскільки центр міжнародного виробництва, а останнім часом і міжнародного споживання, переміщується в країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою, ТНК все активніше інвестує свої кошти в проекти, спрямовані як на підвищення ефективності, так і на освоєння ринків збуту в цих країнах. У 2010 році вони вперше освоїли більше половини глобальних потоків ПІІ (табл. 2). У тому ж 2010 році половину з двадцятки найбільших країн, що приймають ПІІ, склали країни, що розвиваються або країни з перехідною економікою.

Таблиця 2. Потоки ПІІ за регіонами 2007-2009 роки (В млрд. долл. США та процентах) [21].

Регіон	Ввіз ПІІ				Вивіз ПІІ			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Всі країни світу	2 100	1 744	1 185	1244	2 268	1 911	1 171	1323
Розвинуті країни	1 444	965	603	602	1 924	1 541	851	935
Країни, що розвиваються	565	658	511	574	292	309	271	328
Країни Південно-Східної Європи та СНД	91	121	72	68	52	60	49	61
<i>Для довідки: частка в % від світових потоків ПІІ</i>								
Розвинуті країни	68,8	55,3	50,9	48,4	84,8	80,7	72,7	70,7
Країни, що розвиваються	26,9	37,7	43,1	46,1	12,9	16,2	23,1	24,8
Країни Південно-Східної Європи та СНД	4,3	6,9	6,0	5,5	2,3	3,2	4,2	4,6

Вивіз ПІІ з країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою також значно збільшився - на 21%. Тепер на них припадає 29% глобального вивезення ПІІ. У 2010 році в двадцятку найбільших інвесторів входили шість країн, що розвиваються і країн з перехідною економікою. Динамізм ТНК із країн з ринковою економікою виглядає різким контрастом на фоні зниженої інвестиційної активності ТНК з розвинених країн, особливо з Європи. Їх зовнішні інвестиції все ще складають близько половини від пікового показника 2007 року. [21].

Висновки. Таким чином, глобалізація – це феномен, що виникає на певному рівні розвитку, коли криза європейської культури, що виступає у вигляді кризи європейського раціоналізму, історизму і гуманізму набуває глибини та масштабу, коли під питання ставляться головні постулати, що знаходяться в основі проекту модерна, коли різко падає роль та значення національної держави і реальна влада переходить в руки ТНК, коли виникають структури інформаційного суспільства і зникають останні перешкоди на шляху переміщення капіталів, товарів, робочої сили та потоків інформації. Є всі підстави стверджувати, що глобалізація – це наслідок тієї перемоги, що в нових історичних умовах одержав транснаціональний капітал над національними інтересами.

Джерела та література:

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Политиздат 1991. – 527 с.
2. Стукало Н. В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України / Н. В. Стукало // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 29-35.
3. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. М. Хавранек. – М. : Экономика, 1995. – 527 с.
4. Лукашевич В. М. Глобалістика / В. М. Лукашевич. – Львів : Новий світ-2000, 2007. – 400 с.
5. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек. – М. : Прогресс, 2001. – 301 с.
6. Кессиди Ф. Х. Глобализация и культурная идентичность / Ф. Х. Кессиди // Вопросы философии. – 2003. – № 1. – С. 46-79.
7. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира : монография / А. Н. Чумаков. – М. : Проспект, 2005. – 432 с.
8. Эльянов А. Я. Глобализация и догоняющее развитие / А. Я. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 1. – С. 3-16.
9. Иноземцев В. Л. Глобализация и неравенство: что причина, что следствие / В. Л. Иноземцев // Россия в глобальной политике. – 2003. – № 1. – С. 154-162.
10. Воробйова Л. С. Глобалізація як соціальне явище сучасності / Л. С. Воробйова // Наука. Релігія. Суспільство. – 2006. – № 2. – С. 199-204.
11. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.

12. Загашвили В. С. На пороге нового этапа экономической глобализации / В. С. Загашвили // МЭиМО. – 2009. – № 3.
13. Стиглиц Дж. Человеческое лицо глобализации / Дж. Стиглиц // Политический журнал. – 2004. – № 7. – С. 61-68.
14. UNCTAD. World Investment Report –2004: The shift towards services. – N. Y., Geneva : United Nations, 2004.
15. Даміров Я. ТНК як фактор включення національних господарств до світової економіки / Я. Даміров // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 67.
16. Кормакова І. О. Масштаби діяльності тнк у країнах, що приймають : [Електронний ресурс] / І. О. Кормакова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchetei/2009_2/NV-2009-V2_8.pdf.
17. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин. – М. : Логос, 2001. – 254 с.
18. Барлыбаев Х. А. Общая теория глобализации и устойчивого развития / Х. А. Барлыбаев. – М. : Изд. Гос. Думы, 2003. – 335 с.
19. Уткин А. И. Ракурсы глобализации / А. И. Уткин // Полития. – 2000. – № 4. – С. 163-183.
20. Ткаченко А. М. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / А. М. Ткаченко, В. Г. Воронкова, М. О. Ткаченко. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 352 с.
21. UNCTAD. World Investment Report – 2010: Investing in a Low-Carbon Economy. – N. Y., Geneva : United Nations, 2010.
22. UNCTAD. World Investment Report – 2011: Non-equity Modes of International Production and Development. – N. Y., Geneva : United Nations, 2011.

Халилов А.Э.

УДК [330.332:330.341.1]:338.1

ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Постановка проблемы. Инновационная эпоха несет более совершенные производственные инструменты для производства высокоинтеллектуальных продуктов. Стратегия привлечения инновационных кампаний переходит на задачу макроуровня. Продолжительность инновационного внедрения технологий свидетельствует о том, что потенциальный инвестор стремится заполучить готовые базы производства с минимальным взносом инноваций.

Теория необходимости планомерного развития и государственной регуляции экономики переходного периода развивается параллельно со становлением экономической теории макроэкономики, как рационального синтеза лучших приобретений классической политэкономии и экономика [1, с. 107].

Наряду с наиболее критической проблемой, препятствующей инновационной деятельности, является, по мнению руководителей фирм, проблема, которая объединяет совокупность препятствий финансового характера (большие затраты, отсутствие финансирования, высокие кредитные ставки, отсутствие средств у заказчика, высокий экономический риск). Следует отметить, что очень часто имеет место распыление имеющихся ресурсов через нерациональность стратегии и тактики управления, благодаря ориентации на старые организационные формы и структуры, а также слабое управление финансами и маркетингом [2, с. 231].

В регионах, где существует дисбаланс между природным потенциалом и его использованием, кризисные процессы могут породить самые опасные последствия из неквалифицированного или просто неудачного управления. Особенно взвешенного подхода требует управление, когда при общем ресурсном дисбалансе, намечается улучшение экономической ситуации путем использования только одного из компонентов ресурсного потенциала. Естественное желание закрепить достигнутое за счет отрасли-лидера может резко обострить проблемы, которые кроются на втором плане [3, с. 158].

Не следует переоценить роль государства в инновационном развитии страны. Сторонники такой позиции даже отождествляют национальную инновационную систему с государственной инновационной системой, игнорируя роль рыночных факторов. Каждая страна должна выбрать оптимальное отношение этих системообразующих факторов, которые ориентированы на специфику развития страны [4, с. 75].

Научное управление, что подразумевает учет экономических законов и закономерностей развития, использования научных подходов до организации и функционирования совокупности элементов, и комплекс маркетинга (на основе программно целевого подхода), системный анализ и мониторинг, учет реальных условий развития, использование научнообоснованных прогнозов и обратных связей [5, с. 136].

Проблемами инновации, в том числе инвестиционно-инновационным механизмом управления, занимались Наливайченко С.П [1], Шнышко О.С. [2], Ерохин С. А [3], Денисенко М.П [4], Капитан И.Б. [5] и др.

Однако в условиях формирования рыночных отношений вопросы развития инновации в отечественной экономике требуют дальнейших исследований.

Целью статьи является формирование структурной матрицы фонда развития инвестиционно-инновационной стратегии региона в системе национального хозяйства.

Изложение основного материала. Финансовые потоки системы являются основными для развития инновационных процессов.